
חג הסוכות

מטרות

- התלמידים יכירו את שמות החג ואת משמעותם.
- התלמידים יכירו מושגים בסיסיים הקשורים בחג.
- התלמידים יבחינו בהבדלים בין בית קבע לבית ארעי ויבינו מדוע סוכה היא בית ארעי.
- התלמידים יכירו את מקורן של שתיים ממצוות החג: ישיבה בסוכה ונטילת ארבעת המינים, ואת משמעותן.
- התלמידים יתוודעו למנהג הכנסת האורחים בסוכה.

משך ההוראה: כשני שיעורים

בפרק זה:

מבוא: מכינים תעודת זהות לחג הסוכות

יחידה 1: מדירת קבע לדירת ארעי – הסוכה

יחידה 2: על נטילת ארבעת המינים

יחידה 3: ולכולם יהיה מקום! – הכנסת אורחים בסוכה

סיום: נקודת מבט אישית על החג

האמצעים הדרושים:

מילון עברי-עברי אחד (למורה)

רצוי להביא לכיתה ערכה של ארבעת המינים להוראת יחידה 2

מבוא לחג – מכינים תעודת זהות לחג הסוכות

◇ קריאת הקטע "מסיפורי חגית וקפיץ" (עמ' 24) והקטעים המידעיים בעמ' 25

■ לאחר קריאת סיפורם של חגית וקפיץ נזמין את התלמידים "לעזור לחגית" לאסוף מידע על החג. תחילה נשאל את התלמידים אילו פרטים על החג הם יכולים לספק לחגית, ולאחר מכן נקרא יחד את הטקסטים המידעיים שבעמ' 25.

■ נתעכב על שנים משמותיו של חג הסוכות – הכינוי "החג" (בה"א הידיעה) שמקורו בתורה, וכינוי החז"לי "זמן שמחתנו".

בתורה מופיעה המצווה לשמוח בחג הסוכות שלוש פעמים.

בסוכות מצטרפות כמה "שמחות":

- שמחה על התבואה והיבול הנאספים בתקופה זו בשנה.
- שמחה שאחרי אימת הדין – חג הסוכות הוא החג הראשון אחרי תקופת "הימים הנוראים" – התקופה שהחלה בראש השנה ונמשכה עד יום הכיפורים.

■ לאחר מכן הפנו את התלמידים להכנת תעודת הזהות.

תעודת זהות לחג הסוכות

תאריך החג: מט"ו בחודש תשרי עד כ"א בתשרי

שמות החג: חג האסיף, החג, זמן שמחתנו

מצוות החג ומנהגיו:

- ישיבה בסוכה

- נטילת ארבעת המינים

- אושפיזין – הזמנת אורחים מהמסורת היהודית לסוכה

מה שהסוכות מזכירות לנו: הסוכות מזכירות לנו שבני ישראל ישבו בסוכות כאשר נדדו במדבר לאחר יציאת מצרים.

◆ בתים מכל מיני סוגים

◆ פתיחה

אפשר לפתוח בשיחה בעזרת שאלות כמו: באיזה בית גר כל אחד מכם? אילו עוד סוגים של בתים אתם מכירים? במהלך השיחה רשמו את סוגי הבתים על הלוח, ובקשו מהתלמידים להצביע על ההבדלים בין הבתים: דירה בבניין או בית פרטי, בית בכפר או בית בעיר, בית מאבן או בית מעץ וכדומה.

◆ עיון באיורים שבחוברת לתלמידים

בשלב זה נפנה את התלמידים לחוברת (עמ' 26) ונתבונן יחד בדגמי הבתים שבאיור: גורד שחקים, בית של צב, בית עץ על עץ גבוה ועוד. על כל אחד מהדגמים כדאי לשאול שאלות כגון: ממה הוא עשוי? איפה הוא עומד? מי, לדעתכם, מתגורר בו? בשלב זה כדאי להסתפק בסקירה קצרה של סוגי הבתים ולא לפתח דיונים עמוקים בהבדלים שביניהם.

◆ המושגים "בית קבע" ו"בית ארעי":

אפשר לשרטט על הלוח טבלה בת שני טורים: "בית ארעי" ו"בית קבע", ולשאול את התלמידים מה משמעות המילה "ארעי". אפשר להסיק משמעות המילה היא ההפך מ"קבע", ואפשר כמובן לבדוק במילון: ארעי: מקרי, זמני, בלתי קבוע. (על פי מילון אבן-שושן)

◆ הבחנה בין בתים קבועים לבתים ארעיים

אפשר לבקש מהתלמידים למיין את איורי הבתים בחוברת (משימה 2, עמ' 26). על כל אחד מהאיורים אפשר לשאול את התלמידים לפי מה קבעו שבית מסוים הוא "בית קבע" או "בית ארעי". לאחר מכן אפשר לשאול: במה תלויה הקביעה אם בית הוא בית קבע או בית ארעי? האם הקביעה תלויה בחומרים שהבית בנוי מהם? (חומרים עמידים וחזקים לעומת חומרים פריקים ומתכלים). האם הקביעה תלויה במקום שהבית עומד בו? האם היא תלויה בתפקידו של הבית? (בית שאפשר לגור בו כל הזמן, אך למעשה גרים בו רק חלק מהזמן; בית שאפשר לגור בו רק בזמן מסוים – רק בקיץ או רק בחורף; בית שנותן מחסה רק לכמה שעות, אך אי אפשר לעשות בו כל מה שרגילים לעשות בבית "רגיל" וכדומה). ייתכן שיתעוררו מחלוקות בדבר בתים מסוימים. המחלוקות חשובות משום שהן מחדדות את ההבחנה (שאינה ברורה תמיד) בין "בית קבע" ל"בית ארעי".

◇ מאפייני הסוכה

בשלב זה נתמקד בסוכה ובתכונות המיוחדות לה. התלמידים ימלאו בכתב את המשימה בחוברת (משימה 3, עמ' 26).

על בסיס התשובות שנתנו ועל בסיס ידע קודם שיש לילדים, נשאל כמה שאלות על הסוכה:

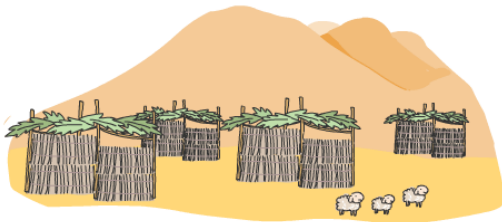
- מתי גרים בסוכה?
- ממה היא עשויה?
- מה עשוי הגג שלה? (סכך – ענפי עצים).
- מה ההבדל בין גג לסכך? (תפקידו של הסכך להגן מפני השמש, אך הוא אינו מגן הגנה מוחלטת כמו גג של ממש).
- באיזה מובן הסוכה היא בית? (בסוכה יושבים, אוכלים ויש שאפילו ישנים בה).
- במה היא שונה מבית רגיל? (יושבים בה רק שבעה ימים בשנה ולאחריהם חוזרים הביתה).
- האם הסוכה היא בית קבע או בית ארעי? (מכל הסיבות האלה, הסוכה היא בית ארעי).

◇ מדוע יושבים בסוכה

◇ הסוכה היא זכר לסוכות שבנו בני ישראל במדבר

■ אפשר לפתוח בשאלה עקרונית: אם יש לנו בית יציב, חזק ובטוח, המגן עלינו מפני סכנות, מדוע אנו יוצאים ממנו לשבעה ימים להרפתקה משונה שכזאת? מהו טעמה של המצווה לשבת בסוכה?

■ נקרא את הפסוקים העונים לשאלה הזאת (בחוברת עמ' 23).

בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים,
כָּל הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת.
לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵּיכֶם [–בניכם ובנותיכם, הדורות הבאים]
כִּי בַּסֻּכֹּת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּהוֹצֵאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,
אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.
(ויקרא, פרק כ"ג פסוקים מ"ב-מ"ג)

■ אפשר לשאול: מהי המצווה? מהי הסיבה לה?

כדי להבהיר את הפסוקים סמנו עם התלמידים, בקו או בצבע, את החלק בפסוק המתאר את המצווה – "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" – ואת הסיבה לישיבה בסוכה (מלבד הסיבה שהיא מצווה מהתורה) – "לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵּיכֶם..."

בשלב זה ספרו לתלמידים את הרקע לפסוקים שלפנינו: בני ישראל יצאו ממצרים ובמשך ארבעים שנה נדדו במדבר. הם גרו במחנות ולא היה להם בית קבוע. כידוע, במדבר השמש לוהטת ביום, ולכן בני ישראל בנו בתים שהגנו עליהם מפני השמש, בתים שקל לבנות וקל לפרק, בתים המתאימים למגורים לזמן קצר – סוכות!

אפשר לשאול את התלמידים מה, לדעתם, הרגישו בני ישראל בלי בית קבוע, לאילו סכנות הם היו חשופים? במה עזרו להם הסוכות ומפני מה לא יכלו הסוכות להגן? אנחנו יושבים היום בסוכות לזכר הסוכות שבנו אבותינו ואמותינו במדבר.

■ שיחה בעקבות שאלת המחשבה המוצגת בבלון הדיבור בעמ' 27:
מדוע, לדעתכם, חשוב לזכור את מה שקרה לבני ישראל במדבר?
חשוב לזכור את תולדות עמנו.

חשוב גם לזכור שלא תמיד היה לעם ישראל מקום משלו (מדינה) – זיכרון הנדודים במדבר עוזר לנו להעריך הבית הקבוע שיש לנו, וגם עוזר לנו לזכור שיש אנשים שאין להם בית קבוע ולעזור להם.

המסורת היהודית רואה בסוכות גם סמל להשגחת האלוהים, משום שהסוכות עצמן מספקות הגנה חלקית בלבד מסכנות חיצוניות, ולכן דרושה גם הגנה אחרת...

◆ **יחידה 2: על נטילת ארבעת המינים** ◆

◆ **נטילת ארבעת המינים**

אחת המצוות העיקריות בחג הסוכות היא נטילת ארבעת המינים. ארבעת המינים הם צמחים – לולב אחד, אתרוג אחד, ענפי ערבה וענפי הדס (בעניין מספרם יש כמה מנהגים. בדרך כלל שני ענפי ערבה ושלושה ענפי הדס). נוטלים את ארבעת המינים, כלומר את אגודת ארבעת המינים, בכל שבעת ימי החג (אך לא בשבת) ומברכים על המצווה.

◆ **המקור בתורה**

ככיתה נראה לתלמידים את ארבעת המינים (או איור של ארבעת המינים, ראו עמ' 28 בחוברת) וננסה לזהות אותם בפסוק מספר ויקרא.

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
פְּרֵי עֵץ הָדָר,
כַּפַּת תְּמָרִים
וְעֵנֶף עֵץ עֲבוֹת,
וְעֵרְבֵי נַחַל,
וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים.
(ויקרא, פרק כ"ג פסוק מ')

"פְּרֵי עֵץ הָדָר" הוא האתרוג. התלמידים מכירים פרות הדר אחרים (תפוזים, קלמנטינות, אשכוליות לימונים ועוד), ולכן יוכלו לזהות שהפרי הדומה ללימון – האתרוג – הוא "פרי עץ הדר" המוזכר בפסוק. "כַּפַּת תְּמָרִים" הן הלולב. הלולב הוא ענף צעיר וסגור של עץ התמר (שהוא סוג של דקל).

"עֵנֶף עֵץ עֲבוֹת" הוא על פי המסורת, ענף של הדס. ההדס הוא שיח שענפיו עבותים (עבים וסבוכים), עליו רבים ומסודרים בשלשות.

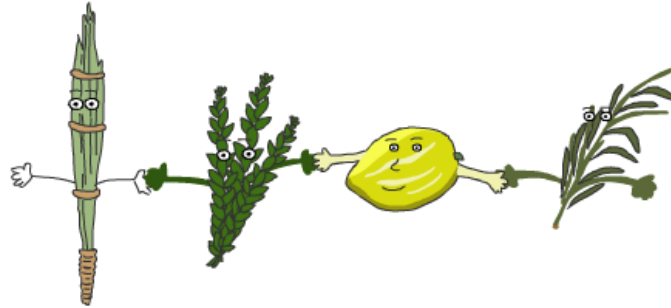
"עֵרְבֵי נַחַל" הם ענפי הערבה. הערבה היא עץ הגדל בקרבת מקורות מים, בעיקר ליד נחלים. ענפי הערבה דקים, ארוכים ומתייבשים במהירות. לאחר קריאת הפסוק כולו נתמקד במילה הראשונה בו "ולקחתם". "וּלְקַחְתֶּם" – מהי לקיחה זו? לקיחה זו היא נטילת ארבעת המינים.

■ נפנה את התלמידים למשימה 6.

◆ המשמעות הסמלית של מצוות ארבעת המינים

■ כל ארבעת המינים הם צמחים, אך לכל אחד מהם תכונות אחרות. הסבו את תשומת לבם של התלמידים לצבע, לצורה ולריח של כל אחד מארבעת המינים.

■ נקרא יחד את הברכה על נטילת ארבעת המינים (עמ' 28 בחוברת), הקרויה בברכה "נטילת לולב". עומדים כשהפנים לכיוון מזרח, ולאחר אמירת הברכה אוגדים את ארבעת המינים באגודה אחת ומנענעים אותם שלוש פעמים לשישה כיוונים: קדימה (מזרחה), ימינה (דרומה), אחורה (מערבה), שמאלה (צפונה), למעלה ולמטה. אפשר להדגים את התנועות האלה לפני התלמידים.

■ כדאי לדון בדברי חגית הקנגורו המבהירים את משמעותה הסמלית של המצווה. הדברים מבוססים על מדרשי חז"ל (ראו מדרש לדוגמה בהמשך). איגוד ארבעת המינים יחד מסמל את הצטרפותם של אנשים שונים זה מזה (במראם, בתכונותיהם, בדעותיהם) לעם אחד – עם ישראל, והוא ביטוי לרעיון שעלינו להתאגד ולפעול יחד בכל תחומי החיים. כדי ליישם את הרעיון תוכלו לשוחח על ההבדלים בין תלמידי הכיתה ועל תרומתו של הגיוון זה לכיתה.

ארבעת המינים: אלו ישראל

כך אמרו חז"ל:

פְּרִי עֵץ הָדָר אלו ישראל. מה אתרוג זה יש בו ריח ויש בו טעם, כך ישראל – יש בהם בני אדם שהם בעלי תורה ובעלי מעשים טובים.

כַּפַּת תְּמָרִים אלו ישראל. מה תמרה יש בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל – יש בהן בעלי תורה ואין בהם מעשים טובים.

וְעֵנַף עֵץ עֵבֶת אלו ישראל, מה הדס זה יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל – יש בהם בני אדם שיש בידיהם מעשים טובים ואין בהם תורה.

וְעֵרְבֵי נָחַל אלו ישראל. מה ערבה זו אין בה לא טעם ולא ריח, כך ישראל – יש בהן בני אדם שאינם בעלי תורה ולא מעשים טובים.

אמר הקדוש ברוך הוא: לאבדן אי אפשר, אלא יעשו אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו.

(מדרש פסיקתא, כח)

למורה בלבד

◇ השיר "ארבעת המינים" ◇

■ קריאת השיר "ארבעת המינים" של לאה נאור מאפשר לנו לקשר בין נושא ארבעת המינים לנושא הכנסת האורחים. נזהה בשיר את ארבעת המינים.

– האתרוג מתואר בשיר כשמנמן ובעל פיטם. פיטם הוא מין גבעול קטנטן היוצא מראש האתרוג ובולט ממנו. אפשר להראות את הפיטם לתלמידים באתרוג אמתי, בתצלום של אתרוג, או באיורים שבעמ' 28 ו-29 בחוברת לתלמידים.

– כדאי להסב את תשומת לבם של התלמידים לכך שהערבה מתוארת במשפט במילים: "אחת – טיילה אתם גם, כך סתם", כאילו אין הרבה מה להגיד עליה, שכן "אין לה ריח ואין לה טעם". ובכל זאת, הערבה כפי שהיא שייכת לקבוצה.

■ השיר מדבר גם על המנהג לבקר בסוכות של אחרים ועל הכנסת האורחים. נפנה את התלמידים למשימה 7 בעמ' 29.

כדאי לשאול את התלמידים: כיצד קיבלו המארחים בשיר את האורחים בסוכותיהם? איך גרמו להם להרגיש רצויים? וכן, איך אנחנו מקבלים אורחים? מה אנחנו עושים כדי שירגישו רצויים?

בשיר מסופר שכאשר נגמר הטיול לא הצליחו ארבעת המינים להיפרד זה מזה. ייתכן שהעשייה המשותפת שלהם (הטיול בין הסוכות) והשהייה זה במחיצת זה רקמו ביניהם קשרי ידידות שנמשכו גם לאחר החג. הזכירו, למשל, את הקשר הנוצר בין התלמידים בטיולים של הכיתה ובעקבות השתתפות של קבוצות תלמידים בפרויקטים מיוחדים.

לסיום: נקודת מבט אישית על החג

אפשר להפנות את התלמידים לשאלת הסיום בחוברת לתלמידים (עמ' 29). אפשר לברך את התלמידים בברכה המתאימה ביותר ל"זמן שמחתנו" – "חג שמח"!

